

**ПРАВОВА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ**
(Методичний посібник)

Хмельницький -2015

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ

РОЗГЛЯНУТО

Науково- методичним центром управління
освіти Хмельницької міської ради

Протокол №__ від _____

Завідувач НМЦ _____

Думанська Г.В.

СХВАЛЕНО

Вченою радою Хмельницького обласного
інституту післядипломної
педагогічної освіти

Протокол №__ від _____ 2015 р.
Ректор ХОШПО _____ В. Є.Берега

**ПРАВОВА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ**
(Методичний посібник)

Автор: Михайлів Таміла Анатоліївна,
заступник директора з науково-методичної роботи
технологічного багатопрофільного ліцею
з загальноосвітніми класами
м.Хмельницького імені Артема мазура

ВСТУП

Формування правосвідомості та правової культури учнівської молоді, яка в умовах національної школи проходить соціалізацію, є одним із важливих завдань сучасної освіти. Правова освіта є важливим комплексним компонентом механізму правової соціалізації особистості. Це надає їй особливої ваги і потребує нових підходів до освіти в цілому, а саме: оновлення її змісту, пошуку нових форм, методів навчання та виховання.

Формування правосвідомості та правової культури учнівської молоді, яка в умовах національної школи проходить соціалізацію, є одним із важливих завдань сучасної освіти. Правова освіта є важливим комплексним компонентом механізму правової соціалізації особистості. Це надає їй особливої ваги і потребує нових підходів до освіти в цілому, а саме: оновлення її змісту, пошуку нових форм, методів навчання та виховання.

Необхідність правової освіти закріплена у чинному національному законодавстві та в міжнародно-правових актах. У цих документах підкреслено, що *правова освіта має бути орієнтованою на створення умов для самовизначення особи, її самореалізації*. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепція національного виховання (1994 р.), концепції громадянської освіти і виховання, Національна доктрина розвитку освіти в XXI ст., Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) та інші нормативні акти наголошують, що одним з найважливіших завдань освіти є виховання нового громадянина, національно свідомої, соціально активної, професійно компетентної особистості

На думку І.Б.Усенка, завідуючого відділом Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, викладання права – це передовсім інтерактивна комунікація учня (спочатку середньої, а потім вищої школи) і вчителя (викладача) з необхідним обсягом інформаційних джерел, що стосуються історичних засад предмета, його фундаментального базису і новітніх здобутків практичного законодавства, з метою здобуття учнем такого мінімального рівня знань і вмінь, який дозволить йому пройти відповідну офіційну сертифікацію національного або міждержавного рівня. Вважається, що після цього такий учень стає фахівцем, придатним для практичної роботи на відповідній посаді.[12,6] Тобто правове

навчання і виховання в умовах реформування українського суспільства має бути спрямоване не лише на підвищення рівня правової освіченості учнів, а й на набуття ними певних компетентностей та навичок правомірної поведінки.

Школа – це простір життя дитини, в якому вона повинна мати можливість повноцінно розвиватися. І тому школа є одним з основних інститутів соціалізації дитини. Першочерговим її завданням є сприяння становленню особистості, здатної усвідомлювати процеси життєтворчості, готової до активної участі в них. Дитина повинна не лише набувати знань, але й оволодівати засобами пізнавальної та практичної діяльності, брати участь у конструктивному діалозі, бути здатною визначати своє місце в суспільних процесах.[10,2] Сучасне покоління формується в динамічному світі, що вимагає від молоді уміння швидко вирішувати життєві проблеми. Тобто мова йде про розвиток життєвої компетентності учнів.

Соціалізація відбувається під цілеспрямованим і стихійним впливом великої кількості соціальних структур, інститутів та організацій, окремих особистостей, які сприяють засвоєнню індивідом соціальних норм та ролей. Їх називають агентами соціалізації.[7,39] На різних етапах вони відіграють різну за значенням роль. Найважливішим та найвпливовішим агентом соціалізації людини на перших етапах її життя є сім'я, яка може впливати на цей процес як позитивно, так і негативно.

Школа – соціальний інститут, що прищеплює дитині навички групового спілкування, здатність до взаємодії з іншими, до спільної діяльності, формує уявлення про суспільні цінності. Саме у школі дитина вчиться змагатися, переживати успіх і поразки. На думку психологів, у шкільний період у дитини формується самооцінка, яка у багатьох випадках зберігається протягом усього життя.[7,40]

Педагоги розглядають школу як один з основних інститутів соціалізації дитини. Першочерговим її завданням є сприяння становленню особистості, здатної усвідомлювати процеси життєтворчості, готової до активної участі в них. Дитина повинна не лише набувати знань, але й оволодівати засобами пізнавальної та практичної діяльності, брати участь у конструктивному діалозі, бути здатною визначати своє місце в суспільних процесах. Школа повинна впливати на розвиваюче середовище школяра, тісно контактуючи з його родиною, молодіжними

організаціями, в тому числі й неформальними об'єднаннями, засобами масової інформації, іншими значущими для особистості громадськими інститутами.

Від успіху соціалізації залежить, наскільки особистість, засвоївши необхідні соціальні ролі та соціальні норми, цінності, моделі поведінки, що відповідають їм і схвалюються суспільством, зможе реалізувати свої здібності.

Для суспільства успіх процесу соціалізації виступає гарантією самовідтворення: молодші покоління переймають досвід, знання, традиції старших поколінь і врешті-решт займають їх місце в системі соціальних зв'язків.[7,44]

Однак, соціалізація – це складний і суперечливий процес. Можна погодитися з думкою американського соціолога Нейла Смелзера про те, що вона ніколи не може бути на сто відсотків успішною, оскільки дітям властиво чинити опір зусиллям дорослих та змінювати процес соціалізації на багатьох етапах свого розвитку.[7,43 – 44]

Головним фактором соціалізації особистості школяра не випадково вважають **правову освіту**. Початок XXI століття ознаменований новими тенденціями у правовому навчанні. Їх особливостями є: практично-орієнтований підхід у викладенні змісту правових курсів, врахування соціального досвіду громадян, що беруть участь у різноманітних правовідносинах у реальному житті, формування активної громадської позиції особи, повага до прав людини і норм міжнародного права, забезпечення необхідного рівня юридичної грамотності особи, вирішення питань професійної орієнтації. [9,8]

Правова освіта має готувати людину, органічно адаптовану до життя у світі багатоманітних зв'язків, здатну до контактів з оточенням. Навчальна діяльність учнів на уроках правознавства має спрямовуватися на таке засвоєння змісту, щоб учень на основі застосування знань набув певних компетенцій для вирішення життєвих чи професійних ситуацій, був здатним до конкуренції на ринку праці. [6,8]

Загальні цілі правового навчання конкретизуються і реалізуються засобами цілеспрямованого формування в освітньому процесі:

- здатності до дій в складних ситуаціях, здібностей до аналізу соціальних і, зокрема, правових, норм відносно конкретних умов їх реалізації і аналізу свого власного місця і позиції відносно ситуації;
- комунікативних здатностей;
- систематичних знань у сфері права, що забезпечують актуалізацію вказаних здібностей і таких, що становлять основу соціальних навичок;
- конкретних вмінь і навичок дій у соціальній сфері.[9,20]

Правову соціалізацію визначають як *процес засвоєння, сприйняття і реалізації суб'єктами правових цінностей суспільства, ідей, переживань, почуттів і емоцій людей, а також правових оцінок, норм і моделей поведінки.* [9,3]

Правознавці виділяють три важливі етапи правової соціалізації:

1. Засвоєння індивідом правової інформації.
2. Особистісне засвоєння правових цінностей – рівень формування правової свідомості.
3. «Переведення» сформованих установок, правових ідей, принципів в реальні вчинки особи, причому на всіх стадіях життєвого циклу людини.[9,3 – 4]

Заслужений вчитель України Т.М.Філіпенко поділяє соціалізацію на два етапи – *адаптацію* та *інтеріоризацію*. На її думку, на етапі адаптації відбувається процес звикання, під час якого не лише усвідомлюються, а й зближуються цілі й ціннісні орієнтації особистості як члена суспільства, засвоюються соціальні норми та вимоги, відбувається її входження в рольову структуру. Так дитина долає перший щабель власного самовизначення, суттю якого є пристосування до умов суспільного життя. На етапі інтеріоризації створюється система внутрішніх регуляторів поведінки, підсвідоме уявлення щодо соціальних норм взагалі, їх розуміння на побутовому рівні змінюється вмотивованою правомірною поведінкою свідомого громадянина, який знає свої права і застосовує їх у повсякденному житті.[13,6]

Формування системи цінностей та розвиток індивідуальності і вироблення навичок правомірної поведінки мають наслідком вироблення системи суспільних відносин. Формування ж здібностей до розвитку, включаючи і саморозвиток, допомагає виробити необхідні засоби діяльності. Вироблена система відносин і

засобів діяльності разом із засвоєнням певної системи знань дають школяру можливість соціально самовизначитися. А в підсумку – відбувається процес соціалізації.[10,4]

Отже, завданням сучасної освіти є організація особливим чином освітнього процесу, під час якого дитина цілеспрямовано засвоює систему суспільних цінностей, досвід культури, розвиває різноманітні здібності, усвідомлює себе як індивідуальність і в той же час складову даного суспільства. Правова освіта передбачає засвоєння, сприйняття і реалізацію суб'єктами правових цінностей суспільства, вироблення ними правових оцінок, норм і моделей поведінки, тобто правову соціалізацію. Загальні цілі правового навчання конкретизуються і реалізуються засобами цілеспрямованого формування в освітньому процесі певних правових здатностей, вмінь і навичок.

Етапи правової соціалізації включають засвоєння індивідом правової інформації та правових цінностей і переведення сформованих установок, правових ідей, принципів в реальні вчинки особи на всіх стадіях життя людини.

Внаслідок правової соціалізації побутове розуміння правових норм змінюється вмотивованою правомірною поведінкою свідомого громадянина, який знає свої права і застосовує їх у повсякденному житті.

Уроки курсу «**Основи правознавства**» (9 клас) орієнтуюся на такі завдання:

- Закладення основи системи правових поглядів і переконань;
- поглиблення знань учнів про походження, історичні типи, форми державності;
- надання основ початкових знань із основних галузей права, насамперед конституційного, цивільного, трудового, сімейного, адміністративного, кримінального;
- формування навичок правомірної поведінки;
- опанування певних способів поведінки в найтиповіших життєвих ситуаціях, виконання ролей різної соціальної спрямованості.

Програма курсу «Основи правознавства» охоплює найактуальніші проблеми. Для учнів мають *практичну значущість*, зокрема:

- нові аспекти законодавчого регулювання трудових правовідносин: працевлаштування неповнолітніх, робота на приватних підприємствах і у суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб, контракт як особлива форма трудового договору, випробування при прийнятті на роботу, оплата праці, організація і проведення страйку тощо;
- питання правового регулювання підприємницької діяльності: її організаційно-правові форми, процедура реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, ліцензування певних її видів, членство та робота у фермерському господарстві тощо;
- правове регулювання земельних відносин: питання щодо права власності на землю, підстави його набуття і припинення, порядок приватизації земельних ділянок, порядок вирішення земельних спорів тощо;
- правові аспекти місцевого самоврядування, практичні аспекти діяльності місцевих рад та органів самоорганізації населення, що стосуються кожного громадянина як члена відповідної територіальної громади;
- судові процедури, зміни в адміністративному законодавстві, оновлений зміст адміністративно-процесуальних норм тощо.[6,9]

Практична спрямованість курсу правознавства забезпечується включенням в розповідь вчителя **цікавих правових ситуацій з реального життя** (особливо ситуацій, що стосуються життя підлітків), прикладів судової практики; постановкою запитань, які дають змогу школярам пов'язати матеріал уроку із соціальним досвідом.

Ситуативні завдання стимулюють прагнення учнів до самоосвіти, сприяють глибокому засвоєнню навчального матеріалу, його практичному застосуванню до аналізу реальних майбутніх подій і явищ.

На етапі інтеріоризації **розв'язання юридичних задач (ситуацій)** є одним із основних видів діяльності при вивченні теорії держави і права, а особливо під час ознайомлення з галузями права. За допомогою ситуативної задачі можна перевірити теоретичну базу школярів та їх вміння застосовувати набуті знання на практиці. Матеріал для задач знаходжу в засобах масової інформації (газетах, журналах, в тому числі і фахових; використовую ситуації, що стали предметом розгляду в

телевізійних програмах «Федеральный судья», «Час суда», «Суд идет»), в збірках дидактичних матеріалів (О.Д.Наровлянського), збірках задач (С.В.Дрожиної, С.П.Ратушняка), робочих зошитах (О.Є.Святокума, О.П.Мокрогуза та В.В.Саверської-Лихошви), практикумах (В.В.Квасова), посібниках із зовнішнього незалежного тестування (Н.Л.Міщенко, Л.М.Ісаєнка), зошитів для тематичного оцінювання знань учнів з основ правознавства (О.Бармака та М.Бармака, О.Є.Святокума, С.П.Ратушняка, О.В.Гісема та О.О.Мартинюка) тощо. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим є не тільки вміння оперувати знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати і управляти інформацією, активно діяти, швидко примати рішення, навчатись упродовж життя. У системі компетентісного підходу до навчання нових аспектів набувають вимоги до засобів навчання. Вимоги до педагогічного процесу з позиції компетентісного підходу до навчання представлені.

Можливості курсу правознавства щодо формування основних груп життєвих компетентностей учнів

Соціальна	Полікультурна	Комунікативна	Інформаційна	Самоосвіти і саморозвитку	Продуктивна творча діяльність
1.Залучення дітей до нестандартних уроків: уроків-конференцій, «броунівський рух», «дерево рішень», вільні дебати. 2.Відвідування засідань суду. 3.Зустрічі з	1.Використання фрагментів художніх, документальних та наукових фільмів. 2.Проведення інтегрованих уроків, наприклад, тема з праваознавства «Право власності» разом з вчителем економіки.	1.Проведення уроків, які передбачають активне спілкування школярів (конференція, де бати, дискусія, діалог, учнівський конгрес, синтез думок, симпозіум, публічний форум). 2.Залучення учнів до роботи в парах та групах з обговоренням	1.Стимулювання роботи з різними джерелами інформації (підручник, документи, довідники, художні та документальні фільми, наукові журнали тощо) 2.Використовувати завдання, пов'язаних з	1.Формування та розвиток інтересів учнів до предмету 2.Створення індивідуальних програм для обдарованих дітей. 3.Створення індивідуальних програм для дітей з особливими потребами. 4.Залучення учнів до написання	1.Навчання розв'язувати проблеми в індивідуальній діяльності та в групі(метод «Прес», «Займи позицію», мікрофон, аналіз правової ситуації, робота в парах, «два,

<p>представниками правоохоронних органів.</p> <p>4.Стимулювання ініціативи дітей: проведення диспутів, марафонів ідей тощо.</p> <p>5.Організація правового всеобучу для класів до профільної підготовки.</p> <p>6.Організація правозахисної діяльності у класах середньої ланки.</p> <p>7.Стимулювання суспільної активності учнів.</p>	<p>3.Проведення узагальнюючих уроків, наприклад «Калейдоскоп юридичних професій».</p> <p>4.Використання випереджаючих завдань, наприклад, що таке усиновлення, опіка та піклування.</p> <p>5.Проведення екскурсій на виставки («Анна Франк», «Виставка толерантності»).</p> <p>6.Проведення дидактичних ігор.</p> <p>7.Реалізація роботи в групах з диференціуванням тематики, наприклад у темі «Право на освіту».</p> <p>8.Стимулювання учнів до опрацювання питань полікультурного характеру в періодичній пресі.</p> <p>9.Проведення акції «Допоможи ближньому».</p> <p>10.Організація роботи «Пошта довіри».</p>	<p>певних навчальних питань, проведення взаємоопитувань та взаємооцінка.</p> <p>3.Створення візитки-презентації прав людини, що вивчаються.</p> <p>4.Запрошення юристів, суддів під час вивчення тих чи інших тем, забезпечення живого спілкування з правоохоронцями.</p> <p>5.Спілкування з іноземними ровесниками за допомогою інтернету.</p> <p>6.Організація діяльності ШЕКа (шкільного евроклубу).</p> <p>7.Організація волонтерської роботи.</p> <p>8.Організація роботи шкільного прес-центру.</p>	<p>аналізом таблиць, схем, діаграм графіків тощо.</p> <p>3.Консультування учнів щодо підготовки, проведення та обробки результатів соціологічного опитування.</p> <p>4.Залучення учнів до науково-пошукової діяльності.</p>	<p>наукових робіт та до участі в учнівських проєктах.</p> <p>5.Розвиток аналітичного мислення учнів (метод «Торнадо»), «Спаринг», щоденник розвитку ідей, «Снігова куля», «Карусель».</p> <p>6.Здійснення обов'язкового зворотнього зв'язку в процесі самоосвіти під час проведення бесід, тестів, ігор, семінарів, проєктів.</p> <p>7.Усвідомлення чіткого зв'язку між формуванням самоосвітньої компетентності, з одного боку, інформаційної, а з другого-компетентності продуктивної творчої діяльності.</p> <p>Таким чином, самоосвіта великою мірою ґрунтується на опрацюванні інформації і, у свою чергу, є основою для розвитку творчості дитини.</p>	<p>чотири, всі разом», робота в малих групах,»6*6*6», «Ажурна пилка», «Пустий стілець», дебати, письмові дебати, та інші)</p> <p>2.Спільне з учнями визначення плану роботи на уроці («Запитай у автора», «Залишіть за мною останнє слово»)..</p> <p>3.Залучення учнів до створення банку запитань з певної теми</p> <p>4.Розвиток уяви учнів, їх мислення та пам'яті.</p> <p>5.Заохочення ініціативи учнів.</p> <p>6.Реалізація навчальних та деяких соціальних проєктів.</p>
---	--	---	---	--	--

Доцільно співвіднести можливості продуктивного навчання зі специфікою кожної окремої групи компетентностей.

Специфіка кожної групи компетентностей

Соціальна	Полікультурна	Комуніка- тивна	Інформаційна	Самороз- витку та самоосвіти	Продуктив- ної творчої діяльності
1.Вміння робити вибір. 2.Вміння приймати рішення. 3.Вміння брати відповідальність 4.Вміння безконфліктно співіснувати.	1.Оволодіння досягненням культури. 2.Розуміння інших людей, їх індивідуальності, їх відмінностей за національними, культурними, релігійними та іншими ознаками	1. Вміння спілкуватися усно, письмово, рідною та іноземною мовами.	1.Вміння добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел	1.Готовність та потреба навчатися протягом усього життя.	1.Готовність та потреба у творчості

Формування життєвих компетентностей школяра, на наш погляд, має відбуватися в умовах активного навчання до якого відноситься інтерактивні технології навчання. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки завдяки постійній, активній взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де й учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання і розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що знають, уміють і здійснюють. Організація інтерактивного навчання на уроках правознавства передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу. Переконатися в перевагах і результативності інтерактивного навчання можна тільки за умови безпосередньої його реалізації в педагогічній діяльності. Говорячи «інтерактивні методи», ми тим самим наголошуємо на якостях самого методу. Пізнавальна діяльність учнів при цьому є вторинною, тобто, як тільки

перестає працювати метод — учень перестає активно навчатися та взаємодіяти з іншими. В інтерактивному навчанні основною є активність учня, що задається не тільки безпосередньо методом, але й іншими чинниками, наприклад, освітнім середовищем, створеним у навчальному закладі, тощо. У даному випадку, результатом навчання стають набуті учнями правових знання, уміння та навички, ціннісні орієнтири. Тобто розвиток знань, умінь, навичків учнів до певної міри є складовою компетентності. Його основні операції (аналітичність, асоціативність, логічність, системність, самостійність та ін.) допомагають учням здобувати знання, формувати уміння і навички, виробляти особистісні ставлення, тобто роблять їх компетентними. Підсумовуючи сказане вище, можемо зазначити, що **метою** досвіду є обґрунтувати потенціал інтерактивних технологій навчання для формування життєвої компетентності школярів. Аналіз досліджень свідчить, що за умов інтерактивних технологій навчання, стає можливим розвиток підростаючої особистості, здатної визнавати і поважати цінності іншої людини; розвиток навичок спілкування та співпраці з іншими членами групи (суспільства); взаєморозуміння та взаємоповаги до кожного індивідуума; виховання якостей: толерантності, співчуття, доброзичливості та піклування, почуття солідарності й рівності; формування загальнолюдських цінностей та загальноприйнятих норм поведінки; вміння об'єднуватися з іншими членами суспільства задля розв'язання спільної проблеми; вміння робити вільний та незалежний вибір, що ґрунтується на власних судженнях та аналізі дійсності; розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них; знання законів, основних прав людини; особистої відповідальності та громадянського обов'язку; здатності цінувати свободу та вміння користуватися нею; усвідомлення особистої відповідальності.

Основними завданнями, які ставляю перед собою я як вчитель, є

- навчати мислити, приймати рішення, розв'язувати проблеми,
- вчити спілкуватися, ставити запитання, представляти різні позиції,
- заохочувати до співпраці, вчити досягати компромісу,
- створювати ситуації, в яких учні безпосередньо визначають і розв'язують конкретні суспільні проблеми та ситуації (особливо

проблеми своєї місцевості, найближчого середовища та інших груп, до яких належить учень).

Виходячи з таких завдань, форми роботи добираю такі, що захоплюють учнів, пробуджують у них інтерес та мотивацію, навчають самостійному мисленню та діям. Ефективність і сила впливу на емоції й свідомість учнів у великій мірі залежить саме від тісного зв'язку форм навчання з уміннями й стилем роботи вчителя.

Виходячи з вимог формування компетентностей засобами змісту начального предмету, доцільно визначити, що оволодіння певними знання, предметними та загально предметними уміннями і навичками, способами діяльності дає можливість розширити життєву компетентність учня. Прикладом цього можуть бути, зокрема, оволодіння змісту курсу «Правознавство» для формування соціальної компетентності, розвиток основних видів мовленевої діяльності – для комунікативної, засвоєння культурологічного змісту історії, літератури, етики, світової художньої культури – для полікультурної тощо. Поєднання можливості курсу «Правознавства» щодо формування основних груп життєвих компетентностей учнів засобами інтерактивну подано в таблиці.

Пояснювальна записка

Навчальна програма з правознавства (практичний курс) 12-річної школи до певної міри втілює засади компетентісно орієнтованого підходу до навчання. Тому, відповідно до змісту цієї програми, виходячи із теми досвіду, вибрано систему уроків з теми «Закони вжитті твоєї сім'ї» та «Твої права в трудових відносинах». Вона об'єднує 7 уроків різних типів, зокрема:

- **Урок №1.** Шлюб і сім'я (засвоєння нового навчального матеріалу).
- **Урок №2.** Права та обов'язки батьків і дітей (урок формування і вдосконалення вмінь та навичок).
- **Урок №3.** Як дитина може захистити свої права (комбінований).
- **Урок №4.** Праця в нашому житті (засвоєння нового навчального матеріалу). У Технологічному багатопрофільному ліцеї викладається економічний курс до профільної підготовки «Ділова активність».

- **Урок №5.** Як стати працівником (урок формування і вдосконалення вмінь та навичок).
- **Урок №6.** Праця неповнолітніх (комбінований).
- **Урок №7.** Закони вжитті твоєї сім'ї та твої права в трудових відносинах (урок контролю та корекції знань, умінь та навичок).

Урок №1

Тема уроку: *Шлюб і сім'я*

Мета: дати уявлення про поняття «сім'я» і «шлюб», умови укладання шлюбу, особисті немайнові та майнові права та обов'язки подружжя; пояснити, використовуючи положення статей Сімейного кодексу України, умови укладання шлюбу, в тому числі неповнолітніми; аналізувати правові ситуації й пропонувати шляхи їх розв'язання на підставі норм сімейного права; Формувати правову культуру школяра; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: засвоєння нового навчального матеріалу

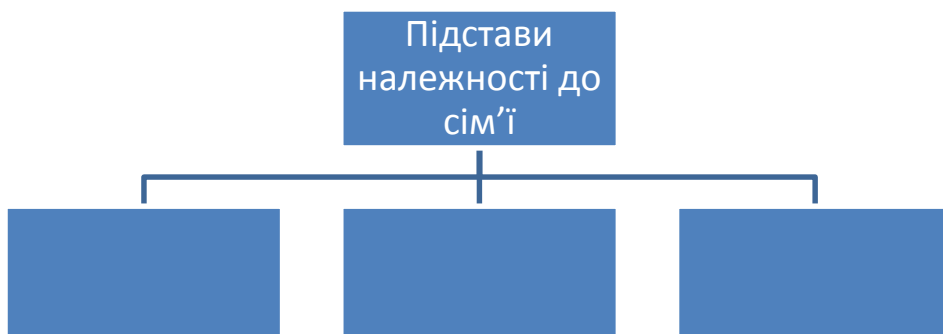
I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Більшість з нас є членами сім'ї, ви живете з батьками, братами та сестрами, іноді – з бабусями та дідусями.

Використовуючи метод «Робота в парах» заповніть таблицю

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати, що таке шлюб і сім'я, якими законами регулюються сімейні відносини;
- оцінювати можливі наслідки укладання шлюбу та створення сім'ї неповнолітніми;
- Пояснювати права та обов'язки подружжя.

V. Вивчення нового матеріалу.

1.Що таке шлюб і сім'я

Одним із основних понять сімейного права є шлюб. Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя.

Шлюб – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.

Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку. Шлюбний вік для жінки встановлюється у сімнадцять, а для чоловіка – у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу.

За заявою особи, яка досягла чотирнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

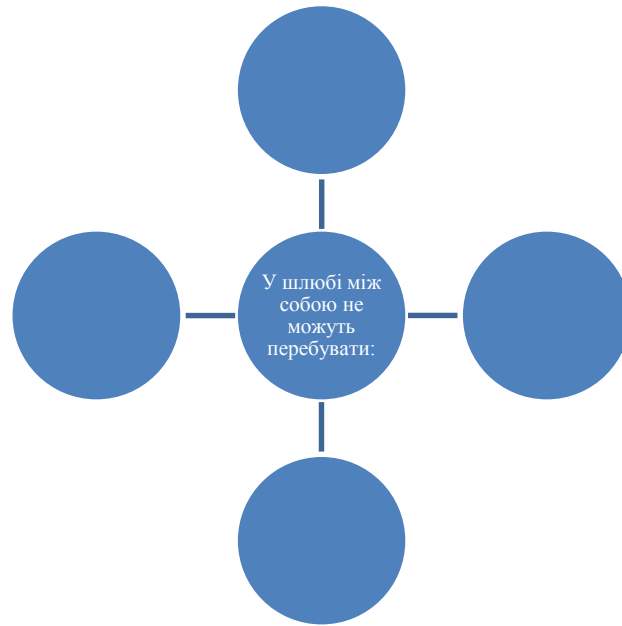
2.Шлюб

Закінчіть речення, користуючись змістом підручника

Шлюб ґрунтується на

Хоча в окремих ісламських країнах, де норми права ґрунтуються на законах шаріату, дозволяється порушення принципу одношлюбності. Наприклад, Сімейний кодекс 1984 р., що діє в Алжирі, дозволяє чоловікові мати одночасно чотирьох дружин.

Використовуючи метод «Карта понять, ідей» кожен заповнює схему,використовуючи власний досвід та знання отримані з прочитаної літератури або кінофільмів.

Перевірте свою роботу, прослухавши інформацію вчителя.

У шлюбі між собою не можуть перебувати:

- особи, які є родичами прямої лінії споріднення;
- рідні (повнорідні, неповнорідні) брат і сестра. (Повнорідними є брати і сестри, які мають спільних батьків, а неповнорідними – які мають спільну матір або спільного батька);
- двоюрідні брат та сестра, рідні тітка, дядько та племінник, племінниця;
- усиновлювач та усиновлена ним дитина (шлюб між ними може бути зареєстровано лише в разі скасування усиновлення).

Заява про реєстрацію шлюбу подається жінкою та чоловіком до будь-якого державного органу реєстрації актів цивільного стану за їхнім вибором. Така заява подається особисто чи через представника.

Якщо реєстрація шлюбу у визначений день не відбулася, заява про реєстрацію шлюбу втрачає чинність після спливу трьох місяців від дня її подання.

Особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, повинні повідомити одна одну про стан свого здоров'я. Приховання тяжкої хвороби, а також хвороби, небезпечної для другого з подружжя, їхніх нащадків, може бути підставою для визнання шлюбу недійсним.

Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою. Реєстрація шлюбу через представника не допускається.

Наречені мають право обрати прізвище одного з них як спільне прізвище подружжя або надалі іменуватися дошлюбними прізвищами. Вони також мають право приєднати до свого прізвища прізвище нареченого, нареченої. Якщо вони обоє бажають мати подвійне прізвище, за їхньою згодою визначається, з якого прізвища воно буде починатися. Складення більше двох прізвищ не допускається, якщо інше не впливає із звичаю національної меншини, до якої належить наречена або наречений.

3.Права та обов'язки подружжя

Опрацювати відповідне питання підручника використовуючи метод тексту таким чином:

- значок «+» - те, що вам дуже відоме;
- значок «-» - те, що для вас зовсім нове і ви про це не знали;
- значок «!» - найбільш важливі думки;
- значок «+» - фрагмент, що викликає у вас запитання.

Обговорення всі позначок.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Висловіть свою точку зору за методом «Займи позицію» щодо доцільності укладання шлюбного договору

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

За допомогою тексту підручника та витягів із Сімейного кодексу України знайдіть вихід із запропонованих ситуацій.

- Андрій (20років) та Олена (16 років, вагітна)вирішили одружитися, про що дівчина повідомила своїх батьків. Батьки Олени проти шлюбу, оскільки хлопець не має вищої освіти,. Ніде не вчиться і не має постійного заробітку. Як буде вирішена ситуація?
- Оксана та Віктор вирішили одружитись і занесли заяву до державного органу реєстрації актів цивільного стану оскільки Оксана була єдиною дочкою в сім'ї її батьки вирішили на себе взяти організацію весілля. Вони замовили зал у

кафе, купили Оксані весільну сукню та поступово почали запрошувати гостей. За тиждень до весілля Віктор заявив, що він не хоче офіційно одружуватися і запропонував жити просто спільно деякий час для того, щоб краще пізнати один одного. Чи є дії Віктора правомірні? Чи може Оксана примусити Віктора одружитися? Батьки Оксани вимагають в суді відшкодування завданої матеріальної та моральної шкоди. Яке рішення прийме суд?

- Валентина та Олександр одружилися тиждень тому. На гроші, що були їм подаровані вони придбали телевізор, наручні годинники, кухонний комбайн, жіночу шкіряну куртку, а гроші, що залишилися поклали на рахунок в банку, відкритий на ім'я чоловіка. Визначте, як буде поділене майно, у випадку розлучання.

VIII. Підведення підсумків уроків.

Дайте визначення основним поняттям в кінці параграфа підручника.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

IX. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 17.

На вибір. Скласти коротку пам'ятку для тих, хто вступає в шлюб. Порадьтеся з цього приводу з батьками.

Урок №2

Тема уроку: *Права та обов'язки батьків та дітей*

Мета: дати уявлення про права та обов'язки у взаєминах дітей та батьків; розуміти права та обов'язки батьків і дітей, наводити приклади окремих прав батьків і дітей; розвивати вміння розв'язувати правові ситуації, пов'язані з правами та обов'язками батьків і дітей; формувати свідоме ставлення до взаємних прав та обов'язків батьків та дітей; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: урок формування і вдосконалення вмінь та навичок.

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с. 130-134.

2. Самолук В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Використовуючи метод «Аналізу правової ситуації» розв'яжіть правову ситуацію:

Валентині 16 років, вона вагітна.

Валентина стверджує, що батько дитини – її друг Віктор, якому 18 років. Він заперечує своє батьківство щодо дитини. Відмовляється одружуватися з Валентиною і утримувати в майбутньому дитину.

- Чи існують правові підстави, які можуть змусити Віктора одружитися з Валентиною?
- Чи повинен Віктор утримувати позашлюбну дитину?
- Як діяти Валентині?
- Які шляхи вирішення ситуації ви б запропонували?

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати, чому права та обов'язки батьків та дітей є взаємними;

- наводити приклади окремих прав батьків та дітей;
- моделювати та розв'язувати правові ситуації, пов'язані з правами і обов'язками батьків і дітей
- висловлювати власне ставлення до взаємних прав та обов'язків батьків і дітей.

V. Вивчення нового матеріалу.

1. Права та обов'язки батьків та дітей

Які обов'язки мають Ваші батьки щодо Вас?

Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану. При цьому застосовуються такі правила визначення походження:

1. Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Це ж стосується і випадку, коли дитина народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним. Однак, якщо дитина народилася до спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу або визнання шлюбу недійсним, але після реєстрації повторного шлюбу її матері з іншою особою, вважається, що батьком дитини є чоловік її матері у повторному шлюбі.
2. Дружина і чоловік мають право подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану спільну заяву про невизнання чоловіка батьком дитини.
3. У разі штучного запліднення дружини, проведеного за письмовою згодою її чоловіка, він записується батьком дитини, яка народжена його дружиною. Так само у разі імплантації в організм іншої жінки зародка, зачатого подружжям, батьками дитини є подружжя.
4. Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері визначається на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини, а походження дитини від батька визначається:

а) за заявою матері та батька дитини (така заява може бути подана як до, так і після народження дитини до державного органу реєстрації актів цивільного стану. Якщо заява про визнання себе батьком дитини подана неповнолітнім, державний орган

реєстрації актів цивільного стану повідомляє батьків, опікуна, піклувальника неповнолітнього про запис його батьком дитини);

б) за заявою чоловіка, який вважає себе батьком дитини (чоловік, який не перебуває у шлюбі з матір'ю дитини, може подати до державного органу реєстрації актів цивільного стану заяву про визнання себе батьком дитини, мати якої померла або оголошена померлою, визнана недієздатною, безвісно відсутньою, позбавлена батьківських прав, або якщо мати дитини не проживає з нею не менш як шість місяців і не проявляє про неї материнської турботи та піклування);

в) за рішенням суду (батьківство щодо дитини може бути визнане за рішенням суду; підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи).

Особа, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком, має право пред'явити до її чоловіка, якщо він записаний батьком дитини, позов про визнання свого батьківства. З іншого боку, особа, яка записана батьком дитини, відповідно має право оспорити своє батьківство, пред'явивши позов про виключення запису про нього як батька з актового запису про народження дитини. Оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття. Воно неможливе у разі смерті дитини. Не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є батьком, а також особа, яка дала згоду на штучне запліднення своєї дружини.

2. Обов'язок батьків щодо утримання дітей. Взаємність обов'язків батьків та дітей

Взаємні обов'язки матері, батька та дитини утримувати одне одного. Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. За рішенням суду, кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька або у твердій грошовій сумі.

Робота зі словником

Аліменти – правовий термін, який має латинське походження і буквально означає «утримання», «годування», під яким розуміють, як правило, грошове утримання, яке

у передбачених законом розмірі та випадках одні особи зобов'язані надати іншим у зв'язку з наявними між ними сімейними та родинними відносинами.

Частка заробітку (доходу) матері, батька, яка буде стягуватися як аліменти на дитину, визначається судом. Якщо платник аліментів має нерегулярний, мінливий дохід, частину доходу одержує в натурі, а також за наявності інших обставин, що мають істотне значення, суд за заявою платника або одержувача може визначити розмір аліментів у твердій грошовій сумі.

Батьки мають право укласти договір про сплату аліментів на дитину, у якому визначити розмір та строки виплати. Умови договору не можуть порушувати права дитини, які встановлені Сімейним кодексом. Договір укладається у письмовій формі і нотаріально посвідчується.

Аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову. Аліменти за минулий час можуть бути присуджені, якщо позивач подасть суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. У цьому разі суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за три роки.

Обов'язки батьків та дітей не дарма називаються взаємними – адже й діти коли стануть дорослими, зобов'язані надавати допомогу своїм батькам, піклуватися про них у разі настання непрацездатності. Це обов'язок – не лише моральна норма, він закріплений в Сімейному кодексі України. Повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги. Якщо мати, батько були позбавлені батьківських прав і ці права не були поновлені, обов'язок утримувати матір, батька у дочки, сина, щодо яких вони були позбавлені батьківських прав, не виникає.

Дочка, син, крім сплати аліментів, зобов'язані брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою, інвалідністю або немічністю.

У виняткових випадках, якщо мати, батько є тяжко хворими, інвалідами, а дитина має достатній дохід (заробіток), суд може постановити рішення про стягнення з неї одноразово або протягом певного строку коштів на покриття витрат, пов'язаних з лікуванням та доглядом за ними.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Громадянин Сухий – самотній пенсіонер, до того ж він хворіє на цукровий діабет і потребує дорогих ліків. Він має двох дітей від свого шлюбу з громадянкою Ключенко – Івана та Ірину. Проте контактів із дітьми він не підтримує, оскільки з Ключенко розлучився, коли діти були ще маленькими. До досягнення дітьми повноліття Сухий, за рішенням суду, сплачував аліменти на дітей, проте іншим чином ніякої участі в їх вихованні не брав та допомоги по утриманню не надавав. Ключенко працювала на двох роботах для того, щоб забезпечити дітям можливість навчатися. Зараз Іван – успішний бізнесмен, а Ірина працює директором магазину та також непогано заробляє. Як Іван, так і Ірина усіма силами підтримують матір, яка теж вже пенсіонерка, як матеріально, так і особисто. Сухий звернувся до суду з позовом про призначення йому утримання від Івана та Ірини. Яке рішення, на Вашу думку, має прийняти суд?

VII. Підведення підсумків уроків.

Дайте визначення основним поняттям в кінці параграфа підручника.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

VIII. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 18. Виконати завдання 6 на с.134 підручника.

На вибір. Скласти невелике есе-роздум на тему: чи повинна держава втручатися в сімейні стосунки.

Урок №3

Тема: *Як держава захищає права дітей*

Мета: дати уявлення про державні органи та установи, що опікуються правами дитини, підстави та процедури позбавлення батьківських прав, поняття «усиновлення», «опіка», «піклування»; розповідати про підстави й процедуру позбавлення батьківських прав; розрізняти усиновлення та опіку й піклування; моделювати та розв'язувати правові ситуації; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: комбінований

Література:**Підручники:**

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с135-142
2. Самолук В. Філіп'єв А.Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126
2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.
3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I. Організаційний момент.**II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.**

Прослухаємо кілька есе-роздумів на тему: чи повинна держава втручатися в сімейні стосунки.

III. Мотивація навчальної діяльності

Пригадайте казку Попелюшка. Права кого з дітей були порушені? Чи трапляються такі Попелюшки в наш час? Хто має захищати права дітей?

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати, як закони про сім'ю та шлюб захищають дитину в сім'ї ;
- аналізувати ситуації порушення прав дитини;
- Розповідати про підстави та процедуру позбавлення батьківських прав.
- розрізняти усиновлення та опіку і піклування.

V. Вивчення нового матеріалу.**1. Як держава захищає права дитини в сім'ї**

У статтях Сімейного кодексу України закріплено, що права дитини на належне батьківське виховання забезпечується системою державного контролю, яка встановлена законом. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до *органів опіки та піклування, інших органів державної влади* (наприклад, прокуратури, служби у справах неповнолітнього, кримінальна міліція в справах неповнолітнього), *органів місцевого самоврядування та громадських організацій*. Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла 14 років.

2. За що і як батьки можуть бути позбавлені батьківських прав.

*Використовуючи метод 6*6*6 опрацюйте питання за роздатковим матеріалом.*

- **У яких випадках батьків можуть бути позбавлені судом батьківських прав щодо усіх своїх дітей**

Мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав щодо усіх своїх дітей або когось із них. Загалом це можливо, якщо вони обоє, чи будь-хто з них:

1. не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування
 2. ухиляються від виконання своїх обов'язків щодо виховання дитини
 3. жорстоко поведуться з дитиною
 4. є хронічними алкоголіками або наркоманами
 5. вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва
 6. засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.
- Суд може позбавити батьків батьківських прав щодо їх дитини.

- **Який статус особи позбавленої батьківських прав**

Особа, позбавлена батьківських прав:

1. втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання
2. перестає бути законним представником дитини
3. втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми
4. не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником

5. не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування)
6. втрачає інші права, засновані на спорідненості з дитиною. Разом з тим, особа, позбавлена батьківських прав, не звільняється від обов'язку щодо утримання дитини.
 - Які права мають особи позбавлених батьківських прав

Мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду із заявою про надання їм права на побачення з дитиною. Суд може дозволити разові, періодичні побачення з дитиною, якщо це не завдасть шкоди її життю, здоров'ю та моральному вихованню, за умови присутності іншої особи.

Мати, батько, позбавлені батьківських прав, мають право на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав неможливе, якщо дитина була усиновлена і усиновлення не скасоване або не визнане недійсним судом, якщо на час розгляду справи судом дитина досягла повноліття.

Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав.

Суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, у випадках, коли вони ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини, жорстоко поводяться з нею, є хронічними алкоголіками або наркоманами, вдаються до експлуатації дитини, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання. У цьому разі дитина передається другому з батьків, бабі, дідові, іншим родичам – за їх бажанням або органі опіки та піклування.

3. Усиновлення, опіка та піклування.

Використовуючи метод «Карусель» заповніть таблицю.

	Усиновлення	Опіка та піклування	Патронат
Особа, щодо якої встановлюється			

Особа, яка має право здійснити			
Орган, який приймає рішення про встановлення			
Порядок здійснення			
Строк, на який встановлюється			

VI. Осмислення нових знань та умінь.

- Чи має місце порушення прав дитини в кожній ситуації?
- Які правові рішення мають бути прийняті?
 1. Батьки 7-річної Оленки – алкоголіки. Вони продають речі дочки, щоб купити собі випивку.
 2. Батько примушує свого 7-річного сина жебракувати.
 3. Мати 12-річної Оксани зачинила свою дочку в кімнаті, щоб та зробила домашнє завдання.
 4. Батьки 16 –річної Катерини забороняють їй товаришувати з хлопцями.

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

1. **Між якими із вказаних осіб за певних умов може бути зареєстровано шлюб:**
 - a. особи, які є родичами прямої лінії споріднення
 - b. двоюрідні брат та сестра
 - c. рідні тітка, дядько та племінник, племінниця
 - d. усиновлювач та усиновлена ним дитина
2. **Заручини можуть тривати:**
 - a. до 1 року
 - b. до 6 місяців
 - c. до 3 місяців
 - d. до 1 місяця
3. **Недійсним є шлюб, зареєстрований:**
 - a. з особою, яка перебувала в іншому зареєстрованому шлюбі

- b. з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків
- c. з особою, яка не досягла шлюбного віку, якій не було надано права на шлюб
- d. з особою, яка визнана недієздатною
- e. усі вказані шлюби є недійсними

4. Особистою приватною власністю дружини, чоловіка не є:

- a. майно, набуте нею, ним до шлюбу
- b. майно, набуте нею, ним за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування
- c. майно, набуте нею, ним під час шлюбу за самостійно зароблені кошти
- d. премії, нагороди, які вона, він одержали за особисті заслуги
- e. усе вказане майно є особистою приватною власністю

5. Шлюб розривається державним органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного із подружжя, якщо другий із подружжя:

- a. визнаний померлим
- b. визнаний обмежено дієздатним
- c. засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки
- d. усі відповіді правильні

6. Шлюбний договір не може регулювати:

- a. розподіл майна подружжя, набутого під час шлюбу
- b. особисті відносини подружжя
- c. аліментні зобов'язання
- d. шлюбний договір може регулювати всі вказані відносини

7. Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений одним із подружжя:

- a. протягом вагітності дружини
- b. після досягнення дитиною одного року
- c. протягом строку тяжкої хвороби дружини, чоловіка
- d. усі відповіді правильні

8. Дитина, зачата у шлюбі, не вважається такою, що походить від подружжя, якщо:

- a. вона народилася після спливу десяти місяців від дня припинення шлюбу
- b. до народження дитини мала місце реєстрація повторного шлюбу її матері з іншою особою
- c. штучне запліднення дружини, проведене без згоди її чоловіка
- d. усі відповіді правильні

9. Особа, позбавлена батьківських прав, має право:

- a. на побачення з дитиною за дозволом суду
- b. на поновлення батьківських прав
- c. на матеріальне утримання дитини
- d. усі відповіді правильні

10. За загальним правилом аліменти на дитину присуджуються:

- a. від дня розлучення батьків
- b. від дня пред'явлення позову про стягнення аліментів
- c. за 1 рік, який передував позову включно
- d. за 3 роки, які передували позову включно

11. Без згоди батьків усиновлення дитини провадиться, якщо вони:

- a. інваліди
- b. зловживають спиртними напоями
- c. визнані обмежено дієздатними
- d. усі відповіді правильні
- e. жодна відповідь не правильна

12. Рішенням суду не може бути позбавлено одного з подружжя права на утримання, якщо:

- a. подружжя перебувало в шлюбних відносинах нетривалий час
- b. непрацездатність того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, виникла в результаті вчинення ним умисного злочину
- c. непрацездатність або тяжка хвороба того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, була прихована від другого з подружжя при реєстрації шлюбу

- d. непрацездатність того з подружжя, хто потребує матеріальної допомоги, виникла в результаті виконання ним службових чи трудових обов'язків
- e. усі відповіді правильні

VIII. Підведення підсумків уроків.

Дайте визначення основним поняттям в кінці параграфа підручника.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

IX. Інструктаж з домашнього завдання

Основне. Опрацювати параграф підручника 19.

На вибір. Підготувати повідомлення про діяльність органів, які опікуються дітьми.

Урок №4.

Тема: *Право на працю*

Мета: дати уявлення про юридичний зміст права на працю, віносини, що регулюються нормами трудового права; розвивати вміння пояснювати та застосовувати положення Конституції України; наводити приклади віносин, що регулюються нормами трудового права; складати за зразком резюме для працевлаштування; пояснювати, що таке підприємницька діяльність та наводити приклади її основних організаційно правових форм; моделювати процедуру реєстрації підприємницької діяльності; формувати свідому позицію, щодо важливості права людини на працю; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: засвоєння нового навчального матеріалу.

Література: Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с.144-151.

2. Самолюк В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники: 1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники: 1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Цікаво знати, що умовно всіх тих, хто працює, поділяють на дві групи: перша, «сині комірці» – це робітники, які займаються фізичною працею, та друга, «білі комірці» – працівники та службовці, люди інтелектуальної праці.

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати юридичний зміст права на працю, наводити приклади відносин, що регулюються нормами трудового права;
- називати основні причини безробіття України, описувати шляхи пошуку роботи та оцінювати їхню ефективність;
- скласти за зразком резюме для працевлаштування;
- пояснювати підприємницька діяльність та наводити приклади її основні організаційно-правових форм;
- формувати власну позицію щодо важливості права людини на працю.

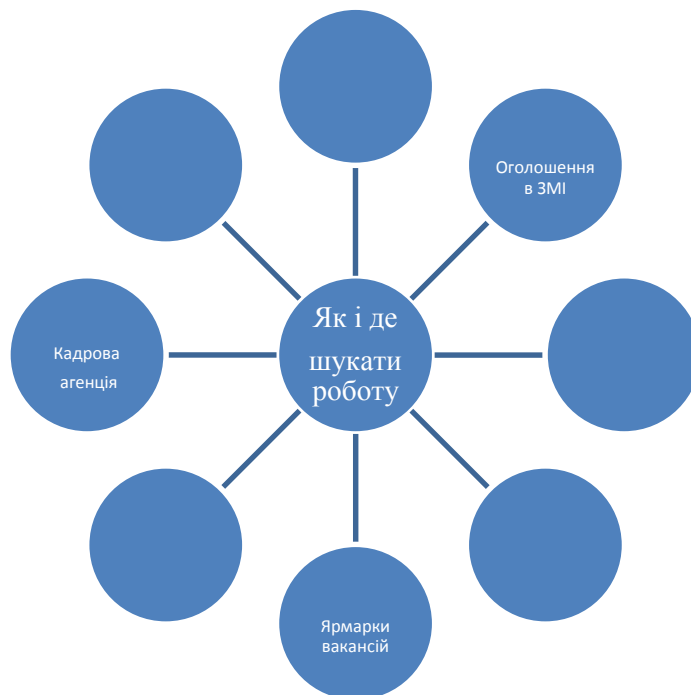
V. Вивчення нового матеріалу.

- **Право на працю в законодавстві України.**
- **Основними джерелами трудового права є**
 - Конституція України (ст. 43, 44, 45)
 - Кодекс законів про працю від 10.12.1971
 - Закони України “Про колективні договори і угоди” від 1 липня 1993 року
 - “Про відпустки” від 15 листопада 1996 року,
 - Про зайнятість населення” від 1 березня 1991 року

Ознайомлення з юридичними документами.

- Як знайти роботу та влаштуватися на неї.

Використовуючи метод мозкового штурму заповнюємо таблицю.

Роботодавці використовують різні засоби відбору працівників на роботу: бажаючим працевлаштуватися пропонують скласти про себе **резюме**, подати рекомендаційний лист, пройти співбесіду.

Закінчіть речення, користуючись змістом підручника

Резюме – це ...

У резюме має бути зазначено...

Якщо резюме допомагає в заочному знайомстві то співбесіда – більш детальне особисте знайомство. Співбесіда – це завжди діалог, який повинен виявити вашу компетентність.

○ **Право на підприємницьку діяльність.**

Пригадайте з курсу «Ділова активність» та використовуючи метод «Коло понять, ідей» працюємо за матеріалами посібника с.122-125(посібник Ратушняк С.П.

Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу.

12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Право та підприємницька діяльність

Стаття 42 Конституції України надає кожному «право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом».

Підприємницька діяльність — це самостійна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємця!) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку,

- *Самостійна діяльність* означає, що особа сама обирає, чим вона буде займатися (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, торговельна діяльність).
- *Систематичність* полягає у тому, що особа здійснює таку діяльність тривалий термін, тобто постійно.
- *Власний ризик* — означає, що здійснюючи таку діяльність, особа мусить отримати прибутки, «прогоріти» (збанкрутувати), або завершити фінансовий рік збалансовано (прибутки дорівнюють видаткам).
- *Кінцева мета підприємницької діяльності* — отримання результатів та прибутку.

Підприємницька діяльність регулюється Господарським кодексом України та Законом України «Про підприємництво».

Підприємці мають право без обмежень самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом. Разом з тим, для певних видів підприємницької діяльності потрібно отримати спеціальні дозволи від держави (ліцензії). Ліцензії потрібні, наприклад, для використання природних ресурсів, виготовлення ліків, виготовлення та продаж алкогольних і тютюнових виробів медичної та юридичної практики тощо. Окремі види підприємницької діяльності мають право здійснювати лише державні підприємства (виготовлення та продаж нарізної зброї, вибухівки, наркотичних речовин).

Закон забороняє займатися підприємницькою діяльністю:

- народним депутатам;
- Президенту України;
- державним службовцям;
- службовцям органів місцевого самоврядування;
- військовослужбовцям;
- працівникам прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ

державного арбітражу, державного нотаріату;

- особам, яким суд заборонив займатися такою діяльністю та іншим.

. Як можна здійснювати, підприємницьку діяльність

Підприємницькою діяльністю можуть займатися як **фізичні особи** (приватні підприємці), так і **юридичні особи** (підприємства).

Найпоширенішими серед юридичних осіб — суб'єктів господарського права — є підприємства.

Підприємство — самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктам для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійсненні виробничої, науково-дослідної, торговельної тощо господарської діяльності, в порядку, передбаченому законодавством.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом, а такс для товарів і послуг. Підприємство не має у своєму складі інших юридичні Підприємство здійснює будь-які види господарської діяльності, якщо вони боронені законодавством України і відповідають цілям, передбаченим стат; Найбільш розповсюдженими підприємствами є *господарські товариств*

Господарське товариство — *це підприємство або інший суб'єкт господарн створені на засадах угоди юридичними особами та/або громадянами шляхом об'є їх майна й участі в управлінні підприємницькою діяльністю товариства з ^ одержання прибутку.*

Розрізняють такі види господарських товариств:

Акціонерне товариство — юридична особа, створена кількома особами передбачених законом випадках — однією особою) господарське товариство має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінаї вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства, а г онери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вар-належних їм акцій (можуть бути відкритими та закритими).

Товариством з обмеженою відповідальністю визнається засноване одним кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, ро яких встановлюється статутом.

Учасники товариства з обмеженою відповідальністю не відповідають за і зобов'язаннями і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості внесених ними вкладів.

Товариством з додатковою відповідальністю визнається товариство, статуті фонд якого поділений на частки визначених установчими документами розмі і учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками статутного фонду, а при недостатності цих сум — додатково належним їм майг в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника

Повним визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільн підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язання товариства усім своїм майном. Ведення справ повного товариства здійснюється загальною згодою всіх учасників (може здійснюватися або всіма учасниками, а одним чи кількома з них).

Особа може бути учасником лише одного повного товариства.

Прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасника пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників.

Командитним товариством визнається товариство, в якому разом з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном (повними учасниками), є один чи кілька учасників (вкладників), які несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах сум зроблених ними вкладів та не беруть участі в діяльності товариства.

Таким чином, учасники командитного товариства поділяються на: 1) осіб, що несуть відповідальність усім своїм майном і мають назву *повні товариши*, 2) осіб, що відповідають лише своїми викладами і мають назву *вкладники (командитисти)*.

Як стати приватним підприємцем

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється у виконавчому комітеті міської, районної у місті ради або в районній, районній місії Києва і Севастополя державній адміністрації за місцезнаходженням або місцем проживання суб'єкта.

Фізична особа, яка має намір здійснювати підприємницьку діяльність (дозволяється з 16 років) без створення юридичної особи, повинна подати до органу державної реєстрації такі документи:

- реєстраційну картку за зразком, яка є одночасно заявою про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;
- дві фотокартки;
- довідку (чи її копію) про включення до Державного реєстру фізичних і осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів;
- документ, що підтверджує внесення плати за державну реєстрацію (реєстраційний збір становить 1,5 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а за прискорену, протягом одного дня — 4,5);
- пред'являє документ, що посвідчує особу.

За наявності всіх документів орган державної реєстрації зобов'язаний протягом не більше 5 робочих днів з дня їх надходження внести дані реєстраційної картки до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності (автоматизованої системи збирання, накопичення, обробки та оперативного надання інформації про суб'єкти підприємницької діяльності) та видати *свідоцтво про державну реєстрацію* встановленого зразка з проставленим ідентифікаційним номером фізичної особи — платника податків та інших обов'язкових платежів. Дані про приватного підприємця реєструються у Пенсійному фонді, Фонді соціального страхування, в органі державної податкової служби, в органі державної статистики. На основі свідоцтва приватний підприємець має право виготовити печатку, відкрити рахунок у банку.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Розв'яжіть рівняння:

$$\frac{B}{C} + \frac{D}{F} + E = \frac{H}{M} - \frac{A+L}{K}$$

де:

А - число видів трудового договору за строками.

В – максимальний строк випробування для робітника.

С – максимальний строк переведення працівника на іншу роботу у разі виробничої потреби.

Д – максимальний строк переведення на іншу роботу у разі простою.

Е - число додаткових підстав для звільнення працівника з ініціативи власника підприємства.

ґ – мінімальний розмір (у середньомісячних заробітках) виплати вихідної допомоги працівнику у випадку порушення власником законодавства про працю.

К – мінімальний розмір у середньомісячних заробітках) виплати вихідної допомоги працівнику у випадку призову або вступу на військову службу, направлення на альтернативну службу.

Л - мінімальний розмір (у середньомісячних заробітках) виплати вихідної допомоги працівникові у випадку порушення законодавства про охорону праці.

М – максимальний термін на протязі якого на працівника, що поступає на роботу вперше, має бути заведена трудова книжка.

Н – нормальна тривалість робочого часу для працівників (на тиждень).

Розв'язок:

$$\frac{1}{1} + \frac{1}{1} + 3 = \frac{40}{5} - \frac{3+3}{2}$$

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

VIII. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

IX. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 20.

На вибір тим хто народився взимку: скласти коротку пам'ятку для тих, хто йде на співбесіду.

Тим хто народився навесні: скласти резюме.

Порадьтеся з цього приводу з батьками

Урок №5

Тема уроку: *Як стати працівником*

Мета: дати уявлення про поняття трудового договору, його сторони, порядок працевлаштування і прийому на роботу, порядок розірвання трудового договору, називати основні права та обов'язки роботодавця і працівника; описувати порядок розірвання трудового договору; складати за зразком заяву про прийом на роботу, заяву про звільнення з роботи за власним бажанням; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: урок формування і вдосконалення вмінь та навичок

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с.151-158.
2. Самолюк В. Філіп'єв А.Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126
2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.
3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

Метод «З-Х-Д»

Знаємо	Хочемо дізнатися	Дізналися
--------	------------------	-----------

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- пояснювати що таке трудовий договір, називати його сторони;
- описувати порядок розірвання трудового договору;
- скласти за зразком заяву про прийом на роботу, заяву про звільнення з роботи за власним бажанням.

V. Вивчення нового матеріалу.

○ Трудовий договір

Кожен учень використовуючи метод «З-Х-Д»заповнює третю колонку

Відносини виникають індивідуально між кожним із працівників та роботодавцем. Таке врегулювання відбувається на основі трудового договору. Працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Трудовий договір – це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов’язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов’язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін.

Трудовий договір укладається з 16 років, як виняток – з 15 років, а учнями – з 14 років (лише у випадку, якщо трудова діяльність не завдає шкоди здоров’ю, не заважає навчанню, а також є відповідний дозвіл одного із батьків).

Умови трудового договору поділяються на основні (місце роботи, трудова функція (спеціальність, кваліфікація, посада), розмір заробітної плати) та додаткові (будь-які інші, з приводу яких сторони дійдуть згоди).

Трудовий договір може бути:

1. безстроковим, що укладається на невизначений строк
2. на визначений строк, встановлений за погодженням сторін
3. таким, що укладається на час виконання певної роботи.

Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.

Трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі (хоча законодавство допускає також і укладення усного трудового договору).

При укладенні трудового договору громадянин зобов'язаний подати паспорт або інший документ, що посвідчує особу, трудову книжку, а у випадках, передбачених законодавством, – також документ про освіту (спеціальність, кваліфікацію), про стан здоров'я та інші документи.

При укладенні трудового договору забороняється вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну і національну приналежність, походження, прописку та документи, подання яких не передбачено законодавством.

При укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Умова про випробування повинна бути застережена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу. В період випробування на працівників поширюється законодавство про працю.

Випробування не встановлюється при прийнятті на роботу: осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів; осіб, звільнених у запас з військової чи альтернативної (невійськової) служби; інвалідів, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи. Випробування не встановлюється також при прийнятті на

роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію, а також в інших випадках, якщо це передбачено законодавством.

Строк випробування при прийнятті на роботу, якщо інше не встановлено законодавством України, не може перевищувати трьох місяців, а в окремих випадках, за погодженням з відповідним комітетом профспілки, – шести місяців. Строк випробування не повинен перевищувати 3 місяців, як виняток він може становити 6 місяців. Для робітників строк випробування становить не більше ніж 1 місяць.

Строк випробування при прийнятті на роботу робітників не може перевищувати одного місяця.

Коли строк випробування закінчився, а працівник продовжує працювати, то він вважається таким, що витримав випробування, і наступне розірвання трудового договору допускається лише на загальних підставах.

Якщо протягом строку випробування встановлено невідповідність працівника роботі, на яку його прийнято, власник або уповноважений ним орган протягом цього строку вправі розірвати трудовий договір.

○ **Що таке заробітна робота**

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується.

Мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт).

До мінімальної заробітної плати не включаються доплати за роботу в надурочний час, у важких, шкідливих, особливо шкідливих умовах праці, на роботах з

особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я, а також премії до ювілейних дат, за винаходи та раціоналізаторські пропозиції, матеріальна допомога.

Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб.

Заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів.

○ **Як розірвати трудовий договір**

Підставами припинення трудового договору є:

1. угода сторін
2. закінчення строку, крім випадків, коли трудові відносини фактично тривають і жодна зі сторін не поставила вимогу про їх припинення
3. призов або вступ працівника на військову службу, направлення на альтернативну (невійськову) службу
4. розірвання трудового договору з ініціативи працівника, з ініціативи власника або уповноваженого ним органу або на вимогу профспілкового чи іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу
5. переведення працівника, за його згодою, на інше підприємство, в установу, організацію або перехід на виборну посаду
6. відмова працівника від переведення на роботу в іншу місцевість разом з підприємством, установою, організацією, а також відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці
7. набрання законної сили вироком суду, яким працівника засуджено (крім випадків умовного засудження і відстрочки виконання вироку) до позбавлення волі, виправних робіт не за місцем роботи або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи
8. підстави, передбачені контрактом

Серед вказаних підстав окремого пояснення потребують випадки розірвання трудового договору з ініціативи працівника та розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.

I. Розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, з ініціативи працівника (ст. 38, 39 КЗпП).

Про розірвання трудового договору за власним бажанням працівник повинен попередити власника письмово за 2 тижні.

Працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні.

У разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена неможливістю продовжувати роботу (переїзд на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, про який просить працівник.

Якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган не вправі звільнити його за поданою раніше заявою, крім випадків, коли на його місце запрошено іншого працівника, якому відповідно до законодавства не може бути відмовлено в укладенні трудового договору.

Працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо власник або уповноважений ним орган не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору.

II. Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу (ст. 40, 41 КЗпП).

Трудовий договір, укладений на невизначений строк, а також строковий трудовий договір до закінчення строку його чинності можуть бути розірвані власником або уповноваженим ним органом лише у випадках:

1. змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників;
2. виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи;
3. систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення;
4. прогулу (в тому числі відсутності на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин;
5. нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності, не рахуючи відпустки по вагітності і родах, якщо законодавством не встановлений триваліший строк збереження місця роботи (посади) при певному захворюванні. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з трудовим каліцтвом або професійним захворюванням, місце роботи (посада) зберігається до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;
6. поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу;
7. появи на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;
8. вчинення за місцем роботи розкрадання (в тому числі дрібного) майна власника, встановленого вироком суду, що набрав законної сили, чи постановою органу, до компетенції якого входить накладення адміністративного стягнення або застосування заходів громадського впливу.

Звільнення з підстав, зазначених у пунктах 1, 2 і 6, допускається, якщо неможливо перевести працівника, за його згодою, на іншу роботу.

Не допускається звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу в період його тимчасової непрацездатності (крім звільнення за пунктом 5 цієї статті), а також у період перебування працівника у відпустці. Це правило не поширюється на випадок повної ліквідації підприємства, установи, організації.

Крім вказаних вище підстав, трудовий договір з ініціативи власника або уповноваженого ним органу може бути розірваний також у випадках:

1. одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації (філіалу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, його заступниками, а також службовими особами митних органів, державних податкових інспекцій, яким присвоєно персональні звання, і службовими особами державної контрольно-ревізійної служби та органів державного контролю за цінами;
2. винних дій працівника, який безпосередньо обслуговує грошові або товарні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довір'я до нього з боку власника або уповноваженого ним органу;
3. вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи.

Розірвання трудового договору з підстав змін в організації виробництва і праці (крім випадку ліквідації підприємства, установи, організації); невідповідності працівника посаді; систематичного невиконання обов'язків; прогулу; нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд; появи в нетверезому стані; втрати довір'я до нього з боку власника; вчинення аморального проступку може бути проведено лише за попередньою згодою профспілкового органу, первинної профспілкової організації, членом якої є працівник.

Профспілковий орган у п'ятнадцятиденний строк розглядає обґрунтоване письмове подання власника або уповноваженого ним органу про розірвання трудового договору з працівником.

Подання власника або уповноваженого ним органу має розглядатися у присутності працівника, на якого воно внесено. Розгляд подання у разі відсутності працівника допускається лише за його письмовою заявою. За бажанням працівника, від його

імені може виступати інша особа, у тому числі адвокат. Якщо працівник або його представник не з'явився на засідання, розгляд заяви відкладається до наступного засідання у межах строку, визначеного частиною другою цієї статті. У разі повторної неявки працівника без поважних причин подання може розглядатися за його відсутності.

Якщо виборний орган профспілкової організації не утворюється, згоду на розірвання трудового договору дає керівник профспілкової організації.

Профспілковий орган повідомляє власника або уповноважений ним орган про прийняте рішення у письмовій формі в триденний строк після його прийняття. У разі пропуску цього строку вважається, що профспілковий орган дав згоду на розірвання трудового договору.

○ **Що таке трудова книжка**

Трудова книжка є основним документом про трудову діяльність працівника. Трудові книжки ведуться на всіх працівників, які працюють на підприємстві, в установі, організації або у фізичної особи понад п'ять днів. Трудові книжки ведуться також на позаштатних працівників при умові, якщо вони підлягають державному соціальному страхуванню.

Трудова книжка є основним документом, що підтверджує стаж роботи особи. Працівникам, що стають на роботу вперше, трудова книжка оформляється не пізніше п'яти днів після прийняття на роботу.

До трудової книжки заносяться відомості про роботу, заохочення та нагороди за успіхи в роботі на підприємстві, в установі, організації; відомості про стягнення до неї не заносяться.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

Аналіз юридичної ситуації

Громадянин Іваненко Іван Іванович працює токарем на Острозькому заводі високовольтної апаратури, однак у зв'язку з переїздом в іншу місцевість він хоче звільнитися із заводу. Переїхати його сім'я планує через 3 тижні. До кого повинен звернутись Іваненко? Яким чином? Чи можуть йому відмовити? Якщо в даному

випадку є потреба, то склади від імені Іваненка заяву про звільнення на ім'я директора заводу Петра Васильовича Кузьмука.

Визнач, у якій із вказаних ситуацій наявний прогул:

1. Зоя Дідич, яка працює перукарем, разом із подругами під час робочого дня пішла в кафе, тому не була на роботі дві години.
2. Громадянин Сидорук на три години запізнився на роботу в зв'язку з тим, що був затриманий працівниками міліції як свідок дорожньо-транспортної пригоди.
3. Громадянин Петренко зранку запізнився на роботу на півгодини, з обіду – на годину, а потім залишив робоче місце на півтори години раніше; причиною своєї поведінки він назвав нетворчий настрій.

VII. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

VIII. Інструктаж з домашнього завдання.

Основне. Опрацювати параграф підручника 21.

На вибір. **Тим хто народився влітку:** скласти за зразком заяву про прийом на роботу. **Тим хто народився восени:** скласти заяву про звільнення з роботи за власним бажанням.

Порадьтеся з цього приводу з батьками

Урок №6.

Тема: *Праця неповнолітніх*

Мета: дати загальне уявлення про нормативні акти, які регулюють особливості праці неповнолітніх; ознайомити з основними пільгами, які надаються законом неповнолітнім щодо робочого часу, часу на відпочинок та оплати праці; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: комбінований

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с122-165

2. Самолук В. Філіп'єв А.Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126

2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.

3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I.Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

Розігрування ситуації за ролями

Основні ролі:

- *Особи, що хочуть отримати роботу – 2учні.*
- *Працівники, що бажать звільнитися з роботи – 2 учні.*
- *Керівники підприємства(ті, що проводять співбесіду;ті,що підписують заяву за власним бажанням;) -3-4 учні.*

III. Мотивація навчальної діяльності

Пригадаєте казку «Буратіно». Як ви вважаєте чи є в казці приклади експлуатації дітей?

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- описувати права неповнолітніх у трудових відносинах;
- характеризувати особливості робочого часу та часу відпочинку неповнолітніх.

V. Вивчення нового матеріалу.

Використовуючи метод «Ажурна пилка» опрацюйте такі питання:

1. *Якою повинна бути тривалість робочого дня неповнолітніх?*
2. *За яким принципом нараховують зарплату неповнолітніх?*
3. *Які пільги мають неповнолітні щодо відпустки?*
4. *Які обмеження, пов'язані з тривалістю робочого часу неповнолітніх існують?*

Використовуйте ст. 51, 187, 192, 194, 195 Кодексу законів про працю.

VI. Осмислення нових знань та умінь.

VII. Систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівні.

*Використовуючи метод «Письмові дебати» дайте відповідь на запитання: **Чому не варто працевлаштовуватись «по-чорному»?***

VIII. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів по завершенні уроку.

IX. Інструктаж з домашнього завдання.

Опрацювати параграф підручника 22. Підготуйтеся до залікового уроку, повторивши параграфи 17-22 підручника.

X. Перевірка знань та умінь учнів.

1. У трудовому праві поняття “колективний договір” і “трудоий договір”:
 - a. тотожні за змістом
 - b. поняття “колективний договір” має ширшу дію
 - c. поняття “трудоий договір” має ширшу дію
 - d. правильна відповідь відсутня
2. За загальним правилом строк випробування для працівників становить:
 - a. 1 місяць
 - b. 3 місяці
 - c. 6 місяців
 - d. 1 рік
3. Строк випробування для працівників, які щойно закінчили вищі навчальні заклади:

- a. не повинен перевищувати 1 місяця
 - b. не повинен перевищувати 3 місяців
 - c. не повинен перевищувати 6 місяців
 - d. строк випробування не встановлюється
4. Власник при прийнятті особи на роботу не має права вимагати:
- a. документ про освіту
 - b. характеристику
 - c. довідку про стан здоров'я
 - d. правильна відповідь відсутня
5. Працівник може бути звільнений власником без згоди профспілкового органу у разі:
- a. незадовільних результатів випробувального терміну
 - b. ліквідації підприємства
 - c. вчинення розкрадання майна власника
 - d. усі відповіді правильні
6. Яке твердження є помилковим:
- a. працівник може укласти трудовий договір лише на одному підприємстві
 - b. колективний договір може надати працівникам додаткові гарантії порівняно з чинним законодавством
 - c. за угодою між працівником та власником можуть бути встановлені інші умови праці, ніж визначені законом
 - d. контракт укладається лише у письмовій формі
7. До трудової книжки не заносяться відомості про:
- a. займану посаду
 - b. заохочення та нагороди
 - c. стягнення
 - d. період працевлаштування
8. При рівних умовах продуктивності праці і кваліфікації перевага в залишенні на роботі надається:
- a. особам, в сім'ї яких немає інших працівників із самостійним заробітком
 - b. працівникам, які є інвалідами

- c. працівникам, які проживають в даній місцевості
 - d. усі відповіді правильні
9. Гаврилюк, який працював слюсарем, за трудовим розпорядком мав знаходитись на робочому місці протягом 8-годинного робочого дня. Однак він без поважних причин запізнився на роботу на 2 години і без дозволу керівника покинув робоче місце за 1 годину до закінчення робочого дня. Через це Гаврилюк може бути звільнений:
- a. за прогул
 - b. за одноразове грубе порушення трудових обов'язків
 - c. за виявлену невідповідність займаній посаді
 - d. за систематичне невиконання обов'язків, покладених на нього трудовим договором
 - e. не може бути звільнений
10. Право на відпустку настає після закінчення:
- a. 3 місяців безперервної роботи
 - b. 6 місяців безперервної роботи
 - c. 11 місяців безперервної роботи
 - d. 12 місяців безперервної роботи
11. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене, якщо з часу проступку минуло:
- a. 1 місяць
 - b. 3 місяці
 - c. 6 місяців
 - d. 1 рік.
12. У трудовому праві обмежена матеріальна відповідальність працівника означає, що:
- a. працівник не несе відповідальності за шкоду, спричинену власнику підприємства
 - b. за шкоду, спричинену працівником, відповідає власник підприємства
 - c. за шкоду, спричинену працівником, відповідає профспілка

- d. працівник несе відповідальність за шкоду в межах свого середнього заробітку.

13. Поняття “неповний робочий час” і “скорочений робочий час”:

- a. тотожні за змістом
- b. поняття “неповний робочий час” ширше
- c. поняття “скорочений робочий час” ширше
- d. поняття не збігаються.

14. При роботі в нічний час тривалість зміни:

- a. залишається такою ж, як і при роботі в денний час
- b. скорочується на одну годину
- c. продовжується на одну годину
- d. робота у нічний час заборонена

15. Творча відпустка надається працівникам для:

- a. закінчення дисертаційних робіт
- b. складання випускних іспитів
- c. догляду за дитиною
- d. додаткового відпочинку

16. Працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації:

- a. в кожному випадку заподіяння шкоди
- b. у випадку умисного заподіяння шкоди
- c. у випадку будь-якого винного заподіяння шкоди
- d. працівники не несуть жодної матеріальної відповідальності.

Урок №7

Тема: *Закони в житті твоєї сім'ї та твої права в трудових відносинах*

Мета: узагальнити та перевірити засвоєння матеріалу теми; перевірити рівень засвоєння та розвитку вмінь пояснювати поняття пов'язані з сімейним та трудовим правом; розв'язувати ситуації, що відбуваються в сімейних та трудових відносинах, використовуючи законодавчі акти; формувати основні життєві компетентності (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Тип уроку: урок контролю та корекції знань, умінь та навичок.

Література:

Підручники:

1. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с.151-158.
2. Самолук В. Філіп'єв А.Основи правознавства.- Остріг, 2006.

Посібники:

1. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)

Методичні посібники:

1. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126
2. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. – К., 2007. – 144с.
3. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. – К.: Генеза, 2006. – с. 215-222

I.Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школяра до сприйняття нової теми.

III. Мотивація навчальної діяльності

IV. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

Вчитель оголошує тему уроку. Після цього уроку Ви зможете:

- узагальнити отримані на протязі теми знання;
- оцінювати позитивні на негативні сторони вивченого;
- пояснювати власне ставлення з поставленої проблеми.

IV. Перевірка знань та умінь

- Використовуючи метод «Прес...» порівняйте переваги та недоліки різних систем заробітних плат.
- Використовуючи метод «Письмові дебати» вискажіть «За» та «Проти» шлюбного договору.

«Письмові дебати». Клас поділяється на дві групи і розсаджується так, щоб по одну сиділи стверджуюча сторона, а по другу – заперечуюча. Вчитель дає аркуш паперу стверджуючій стороні, і та пише свій аргумент. Потім листок передається другій стороні...Дебати тривають до тих пір, поки в однієї з груп не вичерпається аргументи чи контраргументи.

- Використовуючи метод «Снігова куля» оцініть переваги та недоліки заняття підприємницькою діяльністю приватним підприємцем та шляхом створення юридичної особи.
- Складіть юридичні ситуації, у яких мало би місце особисте та спільне майно подружжя.

V. Підведення підсумків уроків.

Оцінювання навчальної діяльності учнів на уроці.

VI. Інструктаж з домашнього завдання.

Повторити теми «Галузі права, правопорушення та юридична відповідальність».

«Правовий ерудит»

Мета:

Розширити знання з теми «Закони вжитті твоєї сім'ї» та «Твої права в трудових відносинах», зокрема, з термінології, розв'язування юридичних ситуацій, ознайомити учнів з практичним застосуванням набутих теоретичних знань з сімейного та трудового права.

Поглибити вміння і навички: орієнтування у правовому просторі; застосування юридичних понять і термінів; аналізу правових ситуацій.

Формувати правову культуру школяра; формування основних життєвих компетентностей (соціальна, полікультурна, комунікативна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти, продуктивної творчої діяльності).

Виховувати у школярів інтерес до правових знань.

Обладнання. Різномірні завдання на картках; ватмани; маркери.

Хід заняття

I. Підготовчий етап.

Вивчення теоретичного матеріалу з теми трудове та сімейне право. Напередодні гри проводиться інструктування та консультація учнів.

II. Проведення гри.

Гра складається з таких раундів:

1. Розминка.
2. «Юридичний буквар».
3. Правова естафета.
4. «Логічні ланцюжки».
5. Ситуації.

1.Розминка (робота в парах).

Визначте види юридичної відповідальності, які застосовуються за кожне із вказаних правопорушень:

- 1) безквитковий проїзд у транспорті -
- 2) несплата комунальних послуг -
- 3) шкідливі викиди в атмосферу -
- 4) пошкодження паркану сусідньої дачної ділянки -
- 5) продаж наркотичних засобів -
- 6) вбивство -
- 7) розтрата матеріальних цінностей - __
- 8) прогул -
- 9) крадіжка -
- 10) керування автомобілем у нетверезому стані -

Визначте види юридичної відповідальності, які застосовуються за кожне із вказаних правопорушень:

- 1) запізнення на роботу -
- 2) збут підроблених грошей -
- 3) ухилення від сплати податків -
- 4) ухилення від подачі декларації про доходи -
- 5) знищення пам'ятки архітектури, що охороняється державою порушення правил

пожежної безпеки -

б) втручання у роботу суддів -

8) поява на роботі в нетверезому стані -

9) нецензурна лайка -

10) недотримання умов договору по виконанню підрядних робіт пошкодження бібліотечної книги -

2. «Юридичний буквар». (метод незакінченого речення):

- Сім'я – це ...
- Шлюб – це ...
- Дитина – це ...
- Усиновлення – це ...
- Опіка – це ...
- Піклування – це ...
- Працівник – це ...
- Роботодавець – це ...
- Безробітний – це ...
- Резюме – це ...
- Трудові відносини – це ...
- Трудовий договір – це ...
- Заробітна плата – це ...
- Трудова книжка – це ...
- Господарське товариство – це ...

3. Правознавча естафета (метод «Мікрофон»)

1. Знайдіть помилку в тексті: "На прохання працівників похилого віку, власник або уповноважений ним орган, повинен встановити неповний робочий день або неповний робочий тиждень".

2. Знайдіть помилку в тексті: "Громадянами похилого віку визнаються: чоловіки у віці 60 і жінки у віці 55 років і старші, а також особи, яким до досягнення загального пенсійного віку залишилось не більше року".

3. Громадянці Комаровій, яка працювала на МЗКЛ і має двох дітей 12 і 14 років, була надана за її бажанням додаткова відпустка тривалістю 5 днів з 10 грудня у четвер. Коли вона мала вийти на роботу?

4. Що єднає чоловіка, дружина якого перебуває у післяпологовій відпустці, хворобу дитини та поділ щорічної відпустки на частини?

5. Знайдіть помилку в тексті: "Особам віком до 18 років заміна всіх видів відпусток грошовою компенсацією допускається у випадках, визначених законом".

6. Криве дзеркало: "Зарплата при здобутті утриманця".

7. Чого і чому не вистачає в списку: "Організований набір працівників, райони з особливими природними умовами, контракт, неповноліття".

8. Чого і чому не вистачає в списку: "Неповнолітні, молоді робітники після закінчення ПТУ, молоді спеціалісти після закінчення вузів, інваліди".

9. Що зайве і чому: "Батьківські права і обов'язки по вихованню дітей, право на вибір місця проживання, право на повагу до своєї індивідуальності?"

10. Що єднає особисті немайнові блага, дії, та речі?

11. Що єднає діяльність по управлінню спільним майном подружжя, прояви турботи щодо батьків та виховання дітей?

12. Що зайве і чому: "Право чоловіка і дружини на повагу до своєї індивідуальності, реалізація права на виховання дитини, вибір місця проживання?"

13. Що єднає позбавлення батьківських прав, скасування усиновлення, визнання недійсними усиновлення та шлюбу?

14. Що зайве і чому: "Вимоги про стягнення аліментів за минулий час; вимоги про розірвання шлюбу і вимоги про повернення дітей?"

15. Криве дзеркало: "Об'єкти, яким надано материнські обов'язки".

16. Знайдіть помилку в тексті: "У разі, якщо батько змінив своє ім'я, по батькові дитини, яка досягла чотирнадцяти років, змінюється за її згодою".

4. «Логічні ланцюжки» (метод «два-чотири-всі разом»)

1. Сім'я створюється на підставі:

- а) опіки; б) піклування; в) спільного проживання;
- г) шлюбу; д) кровного споріднення; е) усиновлення.

2. У випадку народження дитини сім'ю може створити особа, яка:

- а) досягла 14-и річного віку;
- б) незалежно від віку;
- в) у залежності від того чи перебуває вона у шлюбі.

3. Основу сімейних правовідносин складають:

- а) особисті немайнові відносини;
- б) майнові відносини;
- в) фактичні сімейні відносини.

4. Які з нижчевказаних сімейно-правових відносин є безстроковими:

- а) батьківські права і обов'язки по вихованню дітей;
- б) право спільної сумісної власності подружжя;
- в) право на вибір місця проживання.

5. Нормами Сімейного кодексу врегульовані деякі правовідносини, які виникають між громадянами і організаціями. Ці правовідносини є:

- а) сімейними; б) шлюбними; в) шлюбно-сімейними;
- г) різновидом адміністративно-правових відносин.

6. Правоздатність у суб'єктів сімейних правовідносин виникає:

- а) тільки з моменту народження;
- б) тільки з досяганням повноліття;
- в) з досягненням чоловіками 18-и річного віку, а жінками 17-и річного віку;
- г) в окремих випадках з моменту народження, а в окремих при досягненні певного віку.

7. Шлюбна правоздатність виникає:

- а) одночасно із шлюбною дієздатністю;
- б) з моменту народження;
- в) з моменту отримання паспорта.

8. Об'єктом трудових відносин є:

- а) результати праці;
- б) жива праця;
- в) як результати праці так і жива праця.

9. Сторонами трудових відносин є:

- а) роботодавець і працівник;
- б) філія підприємства і працівник;
- в) філія, яка наділена правом прийняття і звільнення працівників, ведення трудових книжок і працівник.

10. Чинність законодавства про працю поширюється на:

- а) Президента України;
- б) суддів;
- в) прокурорів;
- г) на осіб, які проходять альтернативну службу;
- д) працівників міліції.

11. Держава гарантує:

- а) підбір підходящої роботи працівникові;
- б) працевлаштування працівника;
- в) сприяння у підборі підходящої роботи і працевлаштуванні.

12. Колективний договір містить:

- а) нормативні і рекомендаційні умови;
- б) нормативні і зобов'язальні умови;
- в) зобов'язальні і рекомендаційні умови.

13. У кооперативах і фермерських господарствах із статусом юридичних осіб, які не використовують праці осіб, що не являються їх членами:

- а) колективний договір обов'язково повинен бути укладений;
- б) укладається тільки у тому випадку, якщо до цього прагне більшість членів фермерського господарства;
- в) колективний договір може не укладатись.

14. Примирна комісія розглядає і вирішує колективні трудові спори з питань:

- а) встановлення нових чи зміни існуючих соціально-економічних умов праці і виробничого побуту;
- б) укладення чи зміни колективного договору;
- в) виконання колективного договору чи його окремих положень;
- г) порушення законодавства про працю.

6. Ситуація (метод «Карусель»)

Задача №1

Олена Притула, яка народилася 20 січня 1986 р. та Олег Туріс, який народився 15 січня 1985 р; 20 грудня 2002 р. подали заяву про реєстрацію шлюбу в державний орган реєстрації актів цивільного стану. Урочиста церемонія реєстрації була призначена на 22 січня 2003 р. Наречені з цим спочатку погодились. Однак 2 січня 2003 року Олегу стало відомо, що йому через тиждень треба терміново виїхати за кордон, оскільки він переміг у конкурсі на зайняття вакантної посади в одній із фірм. У зв'язку з цим наречені звернулися до суду з проханням про дозвіл на дострокову реєстрацію шлюбу. У суді їм запропонували з цим проханням звернутися до міськвиконкому, але там їм відмовили. Проаналізуйте ситуацію. Виправіть помилки, якщо вони є. Чи мали право наречені на дострокову реєстрацію шлюбу?

Задача №2

Василь Сабов та Ганна Петрище, будучи двоюрідними братом і сестрою, подали заяву на реєстрацію шлюбу до державного органу реєстрації актів цивільного стану. Факт родства вони приховали. 10 травня 2003 р. шлюб було зареєстровано. Оскільки Ганна перейшла для проживання до Василя, то це не сподобалося його 40-а річній незаміжній сестрі Одарці, яка так само як і її брат проживала з батьками у 2-ох кімнатній квартирі. Вважаючи, що її права порушені, 25 травня Одарка звернулася з позовом до суду про визнання шлюбу недійсним. Судове засідання відбулося аж 2 липня 2003 р. На судове засідання Ганна принесла довідку про те, що знаходиться на першому місяці вагітності і тому на підставі ч. III ст. 41 Сімейного кодексу шлюб не може бути визнаний недійсним. Одарка наполягала на тому, що шлюб може бути визнаний недійсним, оскільки на момент її звернення з позовом до суду Ганна ще не була вагітною. Вирішіть справу.

Задача №3

Громадян Тарчинець, будучи смертельно хворим, знаходився на стаціонарному лікуванні у гематологічному відділенні Закарпатської ОКЛ. За тиждень до смерті він зареєстрував шлюб із медсестрою Ганусяк. Однак ще за

місяць до реєстрації шлюбу Тарчинець склав заповіт, за яким усе своє майно він заповів старшому брату Петру. Тарчинець помер 20 липня 2003 р. о 18 год. 10 хв., а його брат Петро, повертаючись з лікарні того ж дня о 19 год. 15 хв. - під колесами автомобіля. У Тарчинця дітей і дружини (якщо не брати до уваги медсестру), а також батьків не було, однак у нього був молодший брат Юрій, який вважав, що оскільки Петро спадщину не прийняв, то вона належить йому. У свою чергу Ганусяк вважала, що спадкування має відбуватися за законом, і вся спадщина має перейти їй. Щоб ви порадили Юрію зробити для того, щоб отримати спадщину. Проаналізуйте ситуацію.

Задача №4

25-и річний вдівець Олег одружився на 17-и річній Діані. У Олега була 4-ох річна дочка Гафія, а у Діани 2-ох річний Петро. Щоб міцніше пов'язати себе сімейними стосунками Олег виявив бажання усиновити Петра, а Діана – Гафію. Чи можливе таке усиновлення? Якщо можливе, то що для цього треба зробити?

Задача №5

Слюсарі заводу ЗКЛ Малишев і Рябчук після обідньої перерви повернулися на завод. На прохідній їх зупинив начальник охорони підприємства і заявив про те, що Малишев подає ознаки алкогольного сп'яніння, а Рябчук - ознаки наркотичного сп'яніння і через це він відстороняє їх від роботи. Це було зроблено в присутності двох вахтерів і інженера відділу кадрів. Спроба Малишева і Рябчука зв'язатися по телефону з майстром дільниці успіхом не увінчалась і тому вони образившись, пішли скаржитись у міліцію. Наступного дня, вийшовши на роботу, вони дізнались про те, що звільнені за прогул. Вважаючи такий наказ незаконним, вони звернулись до суду про поновлення на роботі. Дайте правовий аналіз ситуації.

Задача №6

В ЗОШ I-III ст. № 25 м. Житомира було встановлено графік проходження обов'язкового медичного огляду працівниками школи. Вчителька Саркісова, у дні відведені для цього, огляду не пройшла. 20 березня 2001 року директор школи своїм наказом відсторонив її від роботи, оголосив догану, і зобов'язав її на протязі трьох днів пройти медогляд, однак Саркісова замість цього три дні працювала на власній земельній ділянці, а 24 березня вийшла на роботу. У відповідь на це вона знову була

відсторонена від роботи і після відповідного оформлення, отримання згоди профкому, була звільнена з роботи через невідповідність займаній посаді через стан здоров'я. У наказі директора наводилось таке обґрунтування: оскільки немає медичного підтвердження про те, що Саркісова може продовжувати виконувати роботу, то вона підлягає звільненню через невідповідність займаній посаді за станом здоров'я. Дайте правову оцінку діям директора.

Задача №7

При прийнятті на роботу вантажником Зайчука, угодою з ним було обумовлено, що він працюватиме за неповним робочим днем. 10 жовтня 2001 року у зв'язку з тим, що треба було терміново розвантажити один вагон, в якому привезли устаткування для підприємства, Зайчуку довелося попрацювати дев'ять годин. При погодинній системі оплати праці його заробіток в цей день склав 10 гривень. Вирахуйте розмір оплати праці за кожну годину.

ВИСНОВКИ

Суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом. Не менш важливими будуть такі їх якості, як висока моральність, особистісна відповідальність, внутрішня свобода, налаштованість на максимальну самореалізацію, здатність досягати високої мети раціональним шляхом і коректними засобами.

Система освіти як частина суспільної системи перебуває під впливом багатьох сил, одні з яких потребують структурних змін у ній, інші - змістових, технологічних. Сучасний етап системи освіти не задовольняє багатьох, хто в ній працює. Неабиякі можливості для якісних змін в освіті пов'язані з інтенсивним розвитком засобів комунікації та Інформаційних технологій.

Особливо значущим є формування компетентності педагога, його особистісно-професійних якостей, здатності жити і працювати в інноваційному режимі: прийняти і зрозуміти нове, опанувати інноваційну ситуацію.

Відомо, що перехід від старого до нового дуже тяжкий. Він може тягнутись десятиліттями. Розвиток школи не може йти інакше, ніж через оволодіння новим, через інноваційний процес. Саме це вимагає кардинальних змін у визначенні філософії освіти, нового змісту, педагогічних технологій тощо. Об'єктом майже кожного інноваційного процесу стають діти.

Отже, компетентність — це не тільки і не стільки знання, а знання плюс уміння і навички користуватися цим знанням.

Важливим є досвід, набутий ліцеїстами під час участі в олімпіадах та творчих конкурсах різних рівнів. Мої учні – постійні учасники і призери різноманітних міських та обласних заходів з історії, етики та правознавства

Технологія досвіду містить такі класифікаційні параметри:

- за рівнем застосування: загальнопедагогічна;
- за орієнтаційними формами: класно-урочна, індивідуальна;
- за домінуючими методами: розвитку інтерактивних методів;

за напрямом модернізації: раціоналізаторська

Основна форма організації навчально-виховної діяльності у класно-урочній системі – урок. Кожен із них має свою дидактичну мету, що й визначає його типологію. Структурні елементи уроку мають бути вибудовані для кожного типу у чітко визначеній логічній послідовності. Вони передбачають застосування тих чи інших методів навчання (приклади реалізацій алгоритму див. у розробках уроків та позакласного заходу).

Своєрідність досвіду полягає в:

- поєднанні стратегій, методів, прийомів (традиційних з інтерактивними технологіями навчання) в загальноприйнятій структурі уроку;
- розробці системи уроків, що допомагають формувати у них життєві компетентність;
- моделюванні та реалізації авторських уроків.

Результати практичного застосування досвіду свідчать, що він сприяє:

- формуванню життєвих компетентностей;
- підвищенню навчально-пізнавальної мотивації учнів;
- міцному засвоєнню знань, умінь, навичок;
- формуванню особистісних ставлень;

зацікавленості у здійсненні дослідницької діяльності в урочний та позаурочний час.

Результати практичного застосування досвіду свідчать, що він сприяє:

- формуванню життєвих компетентностей;
- підвищенню навчально-пізнавальної мотивації учнів;
- міцному засвоєнню знань, умінь, навичок;
- формуванню особистісних ставлень;
- зацікавленості у здійсненні дослідницької діяльності в урочний та позаурочний час;
- зростанню результативності учнів під час міських, обласних, всеукраїнських конкурсів та олімпіад .Узагальнюючи сказане, зазначимо, що зміст освіти, форми, методи, прийоми, засоби навчання, повинні бути орієнтованими на формування компетентності учнів, тобто їх готовності до життя. А навчання має бути не рутинним, а цікавим, бажаним для учнів, а допоможуть в цьому інтерактивні технології навчання.

Ця тема спрямована на виховання справжньої творчої особистості, яка володіє основними (ключовими) компетентностями, які сприяють досягненню успіхів в житті, дозволяють повністю самореалізуватися особистості. Велика увага приділяється формуванню навичок мислення високого рівня (аналіз, синтез, порівняння) у дітей, що сприяє формуванню творчої особистості. Сутність підходу, для досягнення цієї мети полягає у підвищенні інтересу до історії, етики та правознавства сприяє розвитку в учнів активної пізнавальної діяльності, самостійності у осмисленні матеріалу. Дуже важливий фактор є створення на уроці атмосфери доброзичливості та гуманності.

Виховання в учнів основ життєвих компетенцій, наполегливості у досягненні мети, вміння мислити нестандартно сприяють підвищенню зацікавленості учнів у предметі, бажанню стати активними громадянами демократичної держави.

Впровадження досвіду сприяє тому, що учні щорічно стають призерами олімпіад з правознавства; кожного року багато дітей висловлює бажання захищати свої наукові роботи на конкурсі – захисті МАН України, обираючи правову тематику. Серед них також є призери. Так, за період з 2009 до 2014 н.р. переможцями міських та обласних олімпіад та конкурсів МАН стали 27 учнів: міські олімпіади – 23, конкурси МАН – 16, обласні олімпіади – 2, обласний етап МАН – 4

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Р.П., Тарасова І.В. Шляхи формування життєвої компетентності особистості школяра. – Вип. І. – Миколаїв, 2003. – 56 с.
2. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів.- Х.: «Основа», 2005.- с. 96.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології.- К.: Академвидав,2004
4. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. – Тернопіль: Мандрівець,2008.
5. Ельконін Д.Б. Поняття компетентності з позицією розвивального навчання. Красноярськ. 2002.
6. Життєва компетентність особистості / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Сохань, Г.М. Несен. – К.: - Богдана,2003. – 520 с.
7. Зінов'єва Т. Формування ключових компетентностей учнів. //Директор школи. 2005 .- №42.-с.19, .- №43.- с.25.
8. Кожевников В. Поняття ”компетентність” у педагогіці. // Директор школи. Україна.-2008.-№5.-с.50-51.
9. Лупінович С.М. Професійна компетентність учителя у формуванні ціннісного ставлення до навчання в учнів молодших класів. //-Х.: Вид.група ”Основа. ” 2009. с.17 Навчаємося залюбки! Формування мотивації до навчання в учнів молодших класів.
10. Мисюра Л.А. Формування життєвих компетентностей учнів початкових класів шляхом організації пошукової діяльності. // Початкова освіта.-2009.-Лютий (№5-7).с.70
11. Осадча І. Ключові компетенції учнів.//Директор школи.-2010.-Жовтень (№40).с.21-23
12. Павлютенков Є.М.. Орієнтуватися на життєву компетентність людини. Школа життєтворчості особистості: Науково-методичний збірник / Ред.кол. В.М.Доній (голова), Г.М.Несен (заст.голови), І.Г.Єрмаков (наук.ред.) та ін. – К.: ІСДО, 1995.– 480с.

13. Паук Л.О. Компетентнісний підхід до організації навчальної та ігрової діяльності молодших школярів у умовах модернізації освіти. // Початкова освіта. - Лютий (№5-7) - с.49
14. Растянников А.В., Степаньев С.Ю., Ушаков Д.В. Рефлексивное развитие компетентностей в совместном творчестве. – М, 2002.
15. Сохань Л., Сохань И. Время Нового Мира и человек. – К., 2001. – 131 с.
16. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. 2-е изд.-К.: Радянська школа. 1972. - 244с.
17. Философский энциклопедический словарь / Под ред. В.В.Давыдова.- М.: Педагогика. 1980. - 176с.
18. Хуторський А.В. Ключові компетентності як компонент особистісно-орієнтованої парадигми освіти // Народна освіта. -2003 .- № 2.
19. Наровлянський О.Д.П Правознавство (практичний курс): Підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.:Грамота, 2009.- с135-142
20. Самолюк В. Філіп'єв А. Основи правознавства.- Остріг, 2006.
21. Ратушняк С.П. Практичний курс: Навчальний посібник для 9-го класу. 12- річна школа: Навчальна книга – Богдан, 2009.- 208с)
22. Бізбіз Т.О. Усі уроки «Правознавство. Практичний курс». 9 клас./ Т.О Бізбіз, Я.Г.Бондаренко, В.О Коваль, Л.Г. Чабан, І.А.Карп'юк . – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – с.97-126